

YILDIRIM BAYEZİT'İN KIZINDAN TRUVALI HELEN'E DOKUMACILIK

Yazan: Nazım Alpman

01.01.2011

Yıldırım Bayezit'in kızından, Truvalı Helen'e dokumacılık

Yazan: Nazım Alpman

Fotoğraflar: Tolga Sezgin

*“Orada pamuktan altın işlemeli kumaş imal olunur, bu kumaş beldenin ismiyle anılır.”
İbn-i Batuta*

Anadolu'da geleneksel el sanatları denildiğinde öncelikle akla gelen dokumacılığın nabzı, Denizli ve çevresinde atar. Tabii burada söz konusu olan mekikli dokuma alanı içinde özel yerleri bulunan, halk arasında da kısaca “bez” olarak adlandırılan pamuklu dokuma ürünlerinin yaratıldığı bölgeler... Dokuma kentleri arasında Denizli'nin Buldan'ı ile Tavas'a bağlı Kızılcabölük'ün her yerden ve herkesten farklı yönleri bulunuyor.

Buldan'ın iftihar kaynağı, Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucusu Osman Gazi'nin mintanının kendi dokudukları bezden yapılmış olması. Bir de Yıldırım Bayezit'in kızının gelinliğinin yine Buldan'da dokunan ipek ve pamuk karışımı narin kumaştan dikilip takdim edilmesi... Kızılcabölük ise kökü daha eskilere uzanan, işleviyse çok yeni bir tarihin parçasına yaptığı katkıyla gurur duyuyor. Başrolünü Brad Pitt, Eric Bana ve Orlando Bloom'un paylaştıkları “Truva” filminin kostümleri Kızılcabölük'te dokunup tarihi film aracılığıyla dünya sahnesine çıktı. Böylece köklü iki dokuma kentinin ne anlam ifade ettiği konusunda bir nebze fikrimiz oluştu.

Bizim yolumuz öncelikle Kızılcabölük'e düşüyor. Belediye Başkanı Mehmet Aydınlık, kendi soyadıyla büyük bir uyum içinde aydınlık yüzlü insanlardan oluşan Kızılcabölük hakkında asla bölük pörçük olmayan derli toplu bilgiler takdim ediyor:

- Bu bölgenin toprağı kızılımsı renge yakındır. Bölük de yerleşimi ifade ediyor. Kızıl yer, kızılca yer, anlamında kasabamıza Kızılcabölük denilmiş. Bir başka rivayete göre ise bizim kasabanın kadınları, başörtüsüne “börgü” derlermiş, erkeklerin başındaki serpuşa (şapka) da “börk” denilirmiş. Bunların rengi de genellikle kırmızı olduğundan burada yaşayanlara “kızılcabörklü” denmiş. İşte adımız bu nedenle Kızılcabölük olmuş.

Başkan Aydınlık'ın bizi aydınlattığı bilgiler öyle kafadan atma, ağızdan toplama değil, basbayağı akademik dayanağı bulunuyor. Kendisi de Kızılcabölüklü olan Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. İsmail Yakıt'ın 1990'da çalışmalarına başlayıp 2002'de bitirdiği “Arşiv Belgeleri Işığında Kızılcabölük” adlı çalışmasına göre yukarıdaki tezlerin tarihsel temelleri de bulunuyor. Yakıt Hoca'nın ulaştığı verilerden birine göre de Kızılcabölük, Orta Asya'dan göç etmiş Kızıl boyundan bir Türkmen aşiretinin adıdır. Aşiret Beyi'nin üç oğlu üç ayrı bölgeye dağılarak Kızılhisar'ı, Kızılca ve Kızılcaölük yerleşimlerini oluşturuyorlar. Tapu Tahrir Defterleri gibi resmi kayıtlarda ise yerleşime “Kızılcaoluk” deniliyor.

Başta yerleştirilen aksesuarların “Börg” adıyla anılması konusunda bir destek de ünlü Fransız yazarı Jules Verne'den geliyor. Usta yazar “İnatçı Keraban” romanında kitabın kahramanlarını Kafkasya'dan geçirirken yöre halkıyla ilgili olarak da şu bilgileri veriyor:

“Kalmuklar adetlerini ve geleneksel kıyafetlerini korumuşlardı. Erkekleri geniş pantolon, deri bot, 'halat' denilen bol bir hırka, koyun derisinden etrafına kumaş sarıltı külâh giyiyorlardı. Kadınlar için de aynı şey söz konusuydu, sadece kuşakları yoktu. Börklerinin arasından renkli kurdelelerle süslü saç örgüleri sallanıyordu.”

Kasabanın sırrı

1912'de belediyeye kavuşan Kızılcaölük, yaklaşık 150 yıldır değişmeyen 5000 kişilik nüfusla İç Ege'nin istikrar abidesi unvanını da hak ediyor. Kızılcaölük'te dokumacılık 16. yüzyıldan 19. yüzyılın ortalarına kadar mekiği el ile atılan tezgâhlarda yapılıyor. Bu tezgâhlarda ise yalnızca düz beyaz bezler dokunuyor. 1800'lerin ikinci yarısından itibaren desenli alacalar, 1870'i takiben de dış elbise olarak kullanılan kumaşlar dokunabiliyor.

Kendisi de dokumacı bir aileden gelen Belediye Başkanı Mehmet Aydın, “*Kasabamızda bugün, el tezgâhı, yarı otomatik ve tam otomatik olmak üzere 1500 dokuma tezgâhı var.*” diyerek kasabanın sırrını açıklıyor.

Ama kasabanın -herkes tarafından bilinen- bir sırrı daha var ki, bu köklü dokumacı kasabayı dünya zirvelerine taşıyan uluslararası bir seçimin Kızılcabölük’ün lehine sonuçlanmasıyla ortaya çıkıyor. Çekimleri Malta’da yapılan “*Truva*” filminin kostüm tasarımcısı Jeeda Barford, Çin, Hindistan ve Afrika ülkelerinin dokumacılık bölgelerini gezip dolaştıktan sonra Denizli’nin Kızılcabölük kasabasına gelince arama-tarama çalışmalarını nokt alıyor:

- *İşte benim filmde sanatçılara giydireceğim kostümlerin kumaşları bunlardır!*

Ahmet Dobulga’nın sahibi olduğu Yılmaz Tekstil’in el dokuması yapan tezgâhlarında, “*Truva*” filminde kullanılan 700 parça pelerin, 1530 şal, 48 yatak örtüsü ve savaşçı giysileri için 8000 metre özel kumaş dokunup, Malta’ya gönderiliyor. Kızılcabölük’e bu şöhreti getiren bağlantıyı ise İstanbul’da Kapalı Çarşı esnafından tekstilci Süleyman Ateş’in sağladığını da burada belirtelim. Ahmet Doburga kasabanın dokuma tarihine altın harflerle yazılan o şanlı günleri anlatırken diyor ki:

- *Kostüm tasarımcısı Jeeda Barford Hanım bizim konuğumuz oldu, 60 gün burada birlikte çalıştık. Pelerinler eski görüntüsü kazanmaları için kozalandı, zımparalandı...*
- *Toplam kaç işçi çalıştı?*
- *Dokuma tezgâhı başında geceli gündüzlü 300 kişi var gücüyle emek harcadı.*

Yönetmen Wolfgang Petersen, filminde kullanılan giysilerin kalitesini de teslim ediyor. Büyük yapımlarda detayların çok önemli olduğunu söylüyor. “*Truva*”daki en önemli detaylar da elbette Kızılcabölük işi giysiler oluyordu. “*Truva*” filmi Kızılcabölük’te, kıvamında bir devrim etkisi yapıyor. Mesela Helen’in giysisi Narin Tekstil’in vitrininde asılı duruyor. İsteyen her genç kadın parasını verip kendini bir anda Helen hâline getirebilir. Çünkü son derece makul ve mantıklı fiyatlarla bu zirve giysiye ulaşmak mümkün. Ama önce Kızılcabölük’e ulaşmak gerek, çünkü başka yerde yok! Narin Tekstil’in sahibi Ömer Kartoğlan (1938) artık işleri kendinden sonraki nesle emanet etmiş. Ama sağlam bir dokumacı kuşak yetiştirdiği konusunda hiç kimsenin itirazı olamaz. Ömer Usta’nın 1984 doğumlu oğlu, babasının çalışmaları hakkında bilgi verirken diyor ki:

- *Biz 10 kardeşiz, ben dokuzuncuyum!*
- *Maşallah!*

İnsanın aklına ilk olarak bu “yüce takdir” kelimesinden başka bir şey gelmiyor. Ömer Usta'nın dokumacı ordusunun neferleri de şöyle sıralanıyor: Hanım (1961), Mediha (1963), Halil İbrahim (1964), Ünal (1966), Esmâ (1967), Aziz (1971), Muharrem (1973), Sultan (1981), Mustafa (1984) ve Hüseyin (1986). Bir küçük detay daha; çocukların tümü tekstil alanında faaliyet gösteriyor. Biz böyle “tekstil-tekstil” dedikçe kimsenin aklına sahici tekstil fabrikaları falan gelmesin, buradaki tekstilciler, evlerinin altında, bahçelerindeki ahşap barakalarda el dokuması ürünler imal eden, küçük, sevimli, aile işletmeleri. Mesela evin kızı yemeğin altını kapatarak pilav demini çekene kadar tezgâhın başına geçip, iki kol daha çektikten sonra gelip sofrayı hazırlıyor.

Müzesi olan özel kasaba

Kızılcabölük'te pamuk dışında yün ve ipek dokuma da yapılıyor. Bunların tümü kök boya denilen doğal bitki bileşimlerinden elde edilen natürel yöntemlerle boyanıp renklendiriliyor. Sadık Salınan, ipekli kumaş için “*kıvrıcık tekniğiyle*” dokunan ürünleri çay ve cevizden elde edilen kök boya ile açık sütlü kahve rengine dönüştürdüklerini anlatıyor.

- *Peki ipek böcekçiliği var mı sizde?*
- *Hayır, eskiden varmış, biz şimdi Ödemiş ipeği kullanıyoruz.*

Ceviz kabukları ile ipeği 7 saat aynı kazanda kaynatınca olağanüstü parlaklıkta bir kahverengi ortaya çıkıyor. Lila rengiyle ortalıkta salınan ipeklilerin ince noktasında şalgam bulunuyor. Şalgamı nasıl kullanıyorlarsa -bu bir meslek sırrı- kumaşı lila renkli yapıyor.

Teknoloji bodoslamadan girince yeninin büyüğü bir anda gözleri karartıp, eski olan her şeyi bir köşeye fırlatıyor. Bu talihsizlikten Kızılcabölük de payına düşeni alıyor. 1960'larda yöreye elektrik gelmesiyle birlikte elle dokuma yapılan tezgâhlar bir kenara bırakılıyor. Yarı otomatik, sonra tam otomatik tezgâhlarla işler hızlanıyor. O kadar hızlanıyor ki eskiden kalan her şey unutuluyor. Bunlar arasında kök boya ile yapılan doğal boyamayla kimsenin ilgilenilecek zamanı olamıyor. Hızlı motorize dokuma, hazır boya, süratli üretim derken bir de bakılıyor ki atadan babadan kalan geleneksel yöntemler unutuluyor. Ayrıca devasa teknolojik imkânlara sahip tekstil sektörüyle rekabet etmek hiç de kolay değil.

Düşünüp taşınıyorlar, bir de bakıyorlar ki, dünyada “*el yapımı*” diye gittikçe değeri artan bir markalaşma yaşanıyor. Kızılcabölük, depolarına dönüp bakıyor, evet işte o tezgâhlarımız burada diyorlar. Eskiler temizlenip ön sıraya yerleştiriliyor. El dokuması değerini hiç yitirmediği konumuna yeniden oturtuluyor. Eskinin eskitilip atılacak bir şey olmadığını Belediye Başkanı Mehmet Aydınlık, dünyayı yakından okuyarak görüyor. Kasabanın eski eğitim yuvası Cumhuriyet İlk Mektebi'nin güzel binasını restore ediyor. Üst katları kültür merkezi olarak hazırlanırken, alt katına da bir “*Kent Müzesi*” oluşturuyor. Evlerden topladığı

eski kullanılmayan ne kadar eşya, alet, tezgâh varsa onları akademik bir süzgeçten geçirip müzeye yerleştiriyor. İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel El Sanatları Bölüm Başkanı Prof. Dr. İsmail Öztürk bu iş ile doğrudan ilgileniyor. Kızılcabölük dokuma merkezi konumunu gelecek yıllara, bilimsel toplantılar, uygulamalı seminerler, yerel eğitimler ve kadınlara yönelik kurslarla taşıyor.

Gönülsüz gelinin gelinliği

Kızılcabölük Müzesi'ni gezerken eskinin bütün izlerini taşıyan yöresel bir gelinlik önünde durup bakıyoruz. Üzerinde taşıdığı inceliği ancak İsmail Makav anlatınca görebiliyoruz.

Eskiden kızlar kendi gelinliklerini kendileri dikerlermiş. Eğer kız hayatını birleştirdiği genç ile isteyerek evleniyorsa, gelinliğinin önüne güzel bir dekolte oluşturan, boynundan göğsüne doğru inen bir yaka açarmış.

Hayır, kız sevdiğine değil de baba zoruyla birine veriliyorsa, o zaman gelinliğin önüne makas değmez, yakası açılmaz, idam gömleği gibi düz, desensiz ve kapalı bir gelinlikle düğününe gelirmiş. Davetliler kızın gelinliğine bakarak mutlu mu, değil mi anlarmış!

18.03.2011